

Сардак С. Е. Науково-методичні аспекти розвитку людських ресурсів у світогосподарському просторі / С. Е. Сардак // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 4. – С. 173 – 178.

УДК 339

Науково-методичні аспекти розвитку людських ресурсів у світогосподарському просторі

к.е.н. С.Е. Сардак

Науково-методичні аспекти розвитку людських ресурсів у світогосподарському просторі

У статті розкрито зміст та роль розвитку людських ресурсів у суспільстві. Розглянуто особливості розвитку людських ресурсів. Визначено спрямування заходів розвитку людських ресурсів.

Ключові слова: розвиток, людські ресурси, світогосподарський простір, управління.

к.э.н. С. Э. Сардак

Научно-методические аспекты развития человеческих ресурсов в мирохозяйственном пространстве

В статье раскрыто содержание и роль развития человеческих ресурсов в обществе. Рассмотрены особенности развития человеческих ресурсов. Определено направление мероприятий по развитию человеческих ресурсов.

Ключевые слова: развитие, человеческие ресурсы, мирохозяйственное пространство, управление.

PhD S. E. Sardak

Scientific and methodological aspects of human resources development in the world economic space

The article deals with the concept and the role of human resources development. The direction of human resources development is defined. Direction of measures is certain on development of human resources.

Keywords: development, human resources, world economic, space, management.

Постановка проблеми. Дослідження соціально-економічних процесів у світовому господарстві обумовлює постійну увагу до формувача та розпорядника ноосфери – людства. Людство як сукупність людських ресурсів є рушійною силою, яка призводить до трансформації загальносуспільних систем (природної, біологічної, технічної, економічної, соціальної та управлінської), тому розгляд науково-методичних аспектів розвитку людських ресурсів у світогосподарському просторі є питанням вихідним для наукового пошуку і актуальним для потреб сучасної наукової думки, в умовах сформованості та загострення глобальних суспільних проблем [8; 17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування уявлення про розвиток почалося ще в античності. Платон, Аристотель, Евклід, Геракліт та стоїки формували системність знань стосовно функціонування, упорядкованості та цілісності світу. Погляди древніх вчених отримали подальшу трансформацію у працях Б. Спінози, Г. Лейбніца, К. Ліннея, Е. Кондильяка, І. Ламберта, І. Канта, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля, К. Маркса, Ф. Енгельса, С. Подолінського, Ч. Дарвіна, А. Богданова, В. Вернадського, І. Франко, Т. Котарбинського, С. Франка, Л. Берталанфі, а вже із середини ХХ ст. питання розвитку постало одним із ключових філософсько-методологічних і спеціально-наукових понять. Надбання Б.П. Білоусова, Р. Ешбі, А.М. Жаботинського, С.П. Курдюмова, М.М. Моїсєєва, І.Р. Пригожина, М.Ф. Реймерса, І. Стенгерс, Г. Хакена сприяли активізації досліджень процесів розвитку в сфері економіки. Фундаторами теорій економічного розвитку постають такі всесвітньо відомі вчені-економісти як Р. Калдор, Дж. М. Кейнс, М. Кондратьєв, Т. Левітт, В. Леонт'єв, А. Льюїс, Дж. Робінсон, В. Ростоу, Р. Солоу, С. Струмлілін, Х. Ченері, Й. Шумпетер. Сучасна світова економічна динаміка розвитку досліджується Світовим банком, Організацією економічного співробітництва й розвитку, Європейським банком реконструкції та розвитку.

Протягом останніх десятиріч, міжнародні організації, уряди країн, науково-дослідні установи та окремі зарубіжні науковці (у тому числі: С. Алкайр, М. Армстронг, Г. Беккер, Е. Брукінг, М. Десаї, Л. Едвінсон, А. Маршалл, М. Мелоун, М. Нуссбаум, І. Робейнс, А. Сен) почали активно досліджувати питання розвитку людських ресурсів. Людський розвиток постає підґрунтям Декларації Тисячоліття прийнятої світовими лідерами на Саміті Тисячоліття ООН (2000 рік) [5]. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) починаючи з 1990 року щорічно складає «Доповіді про людський розвиток», співпрацюючи із багатьма країнами світу та запроваджуючи програми допомоги [11]. Всесвітньо відомою є Концепція стійкого розвитку яка була прийнята в червні 1992 р. у Ріо-де-Жанейро на Всесвітній конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (КНСР-92), у якій взяли участь глави, члени урядів і експерти 179 держав, а також представники багатьох неурядових організацій, наукових і ділових кіл. Розроблені Цілі Розвитку Тисячоліття і для України (орієнтири розвитку до 2015 року) [16]. Публікуються науково-аналітичні доповіді “Людський розвиток в Україні”, у яких надається аналіз людського розвитку в нашій країні як за методикою ПРООН, так і за національною методикою. Почали активно проводитися наукові конференції присвячені людському розвитку, збільшується кількість публікацій за даною проблематикою, серед яких найбільш відомими працями присвяченими людському розвитку, постають публікації таких вітчизняних фахівців як: В.О. Гришкіна, О.А. Грішнєвої, Н.М. Дєєвої, В.М. Колпакова, Е.М. Лібанової, Л.Г. Мельника, В.А. Савченко, І.І. Тимошенко, А.С. Філіпенко, Г.В. Щьокіна [2–4; 6–7; 9; 12; 14–15; 18]. У провідних вищих навчальних закладах України для

студентів-економістів викладаються дисципліни “Людський розвиток”, “Управління розвитком персоналу”, “Управління регіональним розвитком”, “Соціалізація економіки” і т.д.

Але при розгляді теоретичних і практичних аспектів управління розвитком людських ресурсів головна увага дослідників спрямовується на визначення його стану і динаміки та залишається недостатньо дослідженим питання складу механізму розвитку людських ресурсів на різних управлінських рівнях світогосподарського простору, що вимагає поглиблення наукових пошуків у цьому напрямі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд науково-методичних основ розвитку людських ресурсів у світовому господарстві. Цільова спрямованість дослідження обумовила постановку і вирішення таких завдань: розкриття змісту та ролі розвитку людських ресурсів у суспільстві, розгляд особливостей розвитку людських ресурсів, визначення спрямування заходів розвитку людських ресурсів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Починаючи дослідження питання розвитку людських ресурсів необхідно відзначити наявність “вбудованих” сутнісними началами природи [9] властивостей людини – саморозвитку і самознищення [10], внаслідок чого усі дії людей здійснюються під сприятливим чи несприятливим впливом зовнішніх сил, завдяки їх вольових актів самоорганізації або самодезорганізації [13]. Відповідно розвиток людських ресурсів залежить від сутнісних начал природи (які сформували Всесвіт й впливають на людське життя), середовища функціонування (у вигляді суспільних інститутів власності, права, державного управління, освіти, виробництва тощо) та дій (руху) кожної конкретної людини. Розвиток людських ресурсів у світогосподарському масштабі постає процесом переходу від одного якісного стану людства до іншого, за рахунок зміни людського капіталу людей. Спрощена схема розвитку людських ресурсів нами пропонується на рис. 1.

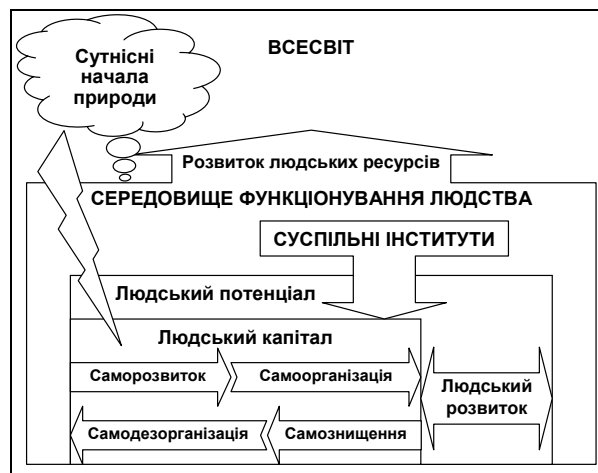

Рис. 1. Схема розвитку людських ресурсів у суспільстві

Відмітними рисами розвитку людських ресурсів, які відрізняють їх від інших ресурсів (природних, фінансових, виробничих, неречовинних тощо) є: обмеженість часу експлуатації (трудове життя людини у більшості країн триває від 15 до 70 років), односпрямований життєвий цикл (“народження-зростання-старіння-смерть”), різна продуктивність праці в залежності від періоду працездатності (у допрацездатному віці людина живе за рахунок турботи батьків, у працездатному віці поступово збагачує свій людський капітал, досягає “піку зростання” і поступово втрачає й споживає у непрацездатному віці), циклічний характер фаз розвитку (прогрес-стагнація-регрес) тощо. Тому застосування терміну “розвиток” до людських ресурсів створює певні труднощі при дослідженні й вимагає ретельного аналізу. У табл. 1 нами пропонується застосувати різні критерії розвитку до людських ресурсів і визначити позитивні та негативні ознаки.

Таблиця 1 – Характеристика форм розвитку людських ресурсів*

№	Критерій розвитку людських ресурсів	Ознаки розвитку людських ресурсів	
		позитивні	негативні
1	Спрямованість розвитку (<i>напрямок спрямування творчих дій людини</i>)	конструктивний (<i>творення, створення, побудова людського капіталу</i>)	деструктивний (<i>порушення, руйнування людського капіталу</i>)
2	Результативність розвитку (<i>ступінь досягнення людиною заздалегідь визначених цілей розвитку</i>)	результативний (<i>відповідність результату поставленим цілям</i>)	безрезультатний (<i>невідповідність результату поставленим цілям</i>)
3	Якість розвитку (<i>цінність змін для людини</i>)	прогресивний (<i>веде до позитивних змін та поліпшення стану людини завдяки застосування передових технологій, новітніх ідей, поглядів</i>)	регресивний (<i>рух назад, повернення до старих, віджилих форм, занепад, деградація особистості та професійних якостей</i>)

4	Корисність розвитку (наслідки розвитку для людини)	корисний (наслідки які сприяють розкриттю людського потенціалу)	шкідливий (наслідки які перешкоджають розкриттю людського потенціалу)
5	Спосіб розвитку (система прийомів, яка дає можливість здійснити розвиток людини)	інтенсивний (напружені, посилені, дійові заходи щодо опанування ресурсів які призводять до покращення якості людського капіталу)	екстенсивний (кількісне збільшення опанованих ресурсів без поліпшення якості людського капіталу)
6	Стійкість розвитку (здатність людини не піддаватися сторонньому, переважно негативному, впливу)	стійкий (тверде збереження і виявлення людиною своїх властивостей)	нестійкий (хиткість і незбереження властивостей, легке піддавання сторонньому впливу)
7	Сталість розвитку (здатність людини не змінюватися, зберігати обсяг і структуру людського капіталу)	сталий (постійність, незмінність, односпрямованість, безперервність та тривалість розвитку людського капіталу)	несталий (неусталеність, непостійність, змінність, нетривкість, хиткість та різноспрямованість людського капіталу)
8	Гармонійність розвитку (взаємовідносини людини із середовищем існування)	гармонійний (відповідність та узгодженість людини із самою собою та іншими)	дисгармонійний (розлад, конфлікти, різнобій, стреси, порушення відповідності із оточенням)
9	Економічний ефект розвитку (різниця між результатами і витратами на збагачення людського капіталу)	позитивний (перевищення доходів над витратами)	негативний (перевищення витрат над доходами)
10	Економічна ефективність розвитку (співвідношення результатів і витрат на збагачення людського капіталу)	ефективний (додатні показники економічної ефективності людського розвитку)	неефективний (від'ємні показники економічної ефективності людського розвитку)
11	Збалансованість розвитку (зрівноваження, узгодженість, правильне співвідношення ознак розвитку людських ресурсів)	збалансований (наявність позитивних ознак розвитку людських ресурсів, їх відповідність та пропорційність)	незбалансований (присутність негативних ознак розвитку людських ресурсів, їх невідповідність та диспропорційність)

* складено автором за даними [1]

Як бачимо з табл. 1 розвиток людських ресурсів може мати різні наслідки для людини і світу. Відповідно, на практиці, при оцінюванні стану розвитку людських ресурсів у певний момент часу або в динаміці, необхідно враховувати вищенаведені критерії. На наш погляд, найбільш складним, але у той час узагальнюючим і головним є критерій збалансованості розвитку, при визначенні якого, доцільно аналізувати вищенаведені десять критеріїв розвитку людських ресурсів (див. табл. 1).

Внаслідок того що людські ресурси є складовою усіх загальносуспільних систем, конкретні заходи з розвитку людських ресурсів складаються із надбань людей у сфері здоров'я, знань, досвіду, кваліфікації, виробничої діяльності, творчості тощо. За нашою думкою, у світогосподарському вимірі головна мета заходів розвитку людських ресурсів складається у пізнанні та реалізації людського потенціалу – тобто генетично обумовлених можливостей. Але в залежності від управлінського рівня середовища функціонування людських ресурсів спрямування заходів може бути різним (табл. 2).

Таблиця 2 – Спрямування заходів розвитку людських ресурсів

№	Управлінські рівні середовища	Часовий інтервал	Мета заходів розвитку людських ресурсів
1	Особистісне середовище	Поточний	Покращення людського капіталу людини
		Стратегічний	Розкриття людського потенціалу
2	Сімейне середовище	Поточний	Забезпечення потреб родини
		Стратегічний	Продовження роду, створення умов розвитку нащадків
3	Індивідуально-групове середовище	Поточний	Суспільна співпраця, духовна, культурна діяльність, реалізація особистих інтересів
		Стратегічний	Реалізація соціальної ролі людини
4	Наносередовище	Поточний	Забезпечення якості праці на робочому місці
		Стратегічний	Удосконалення виробничого середовища працівника

5	Субмікросередовище	Поточний	Покращення якості товарів
		Стратегічний	Проектування нових якісних та суспільно корисних товарів
6	Мікросередовище	Поточний	Підвищення ефективності господарської діяльності підприємства та оптимізація співпраці із зовнішнім середовищем прямого впливу
		Стратегічний	Розкриття виробничого потенціалу підприємства
7	Мезосередовище	Поточний	Дбайливе відношення до регіону проживання, забезпечення функціонування товарних ринків, підвищення конкурентоспроможності галузей
		Стратегічний	Забезпечення економічного, екологічного та соціально-культурного балансу розвитку територій
8	Макросередовище	Поточний	Забезпечення конкурентоспроможності країни, здійснення збалансованого розвитку національного господарства
		Стратегічний	Створення безпечних та гарних умов проживання майбутніх поколінь на даній території
9	Мегасередовище	Поточний	Узгодженість інтересів, збереження рівноваги, вирішення глобальних проблем людства
		Стратегічний	Визначення перспективних форм розвитку людства
10	Метасередовище	Поточний	Моніторинг глобальних загальносуспільних систем Світу, безпечне опанування ноосфери
		Стратегічний	Збалансування загальносуспільного розвитку людства, екологізація ноосфери
11	Космосередовище	Поточний	Розширення ноосфери
		Стратегічний	Вихід виробництва у міжпланетарне середовище Всесвіту
12	Сутнісні начала природи (Першооснови)	Поточний	Визначення ролі та місії людини у Всесвіті
		Стратегічний	Відновлення людини та пізнання об'єктивної реальності Всесвіту

Визначення спрямованості заходів розвитку людських ресурсів надає можливість: свідомого управління розвитком людських ресурсів; розробки прикладних механізмів розвитку людських ресурсів, моделювання та проектування процесів у будь-якій сфері людської діяльності; забезпечити керованість розвитку людства.

Висновки. Грунтуючись на результатах дослідження можна визначити що розвиток світової економіки в умовах глобалізації стимулює країни до перегляду науково-методичних аспектів розвитку людських ресурсів. Для забезпечення конкурентоспроможності національного господарства України у стратегічному вимірі й економічного зростання у поточному періоді, необхідно активізувати дослідження у сфері розвитку людських ресурсів, які постають основою виробництва, обміну, розподілу та споживання і є джерелом та метою загальносуспільного розвитку.

Результати отримані в процесі проведеного дослідження надають можливість подальшого удосконалення науково-методичних основ управління розвитком людських ресурсів. Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення прикладних аспектів управління розвитком людських ресурсів у національному та світовому господарстві.

Список використаної літератури.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007. – 1736 с.
2. Гришкін В. О. Соціалізація економіки України : теорія, методологія, перспективи : моногр. / В. О. Гришкін. – Д. : Пороги, 2005. – 498 с.
3. Грішнова О. А. Людський капітал : формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2001. – 254 с.
4. Деева Н. М. Потенціал соціалізації і його регулювання в економіці : теорія, методологія, перспективи : моногр. / Н. М. Деева. – Д. : АРТ-ПРЕС, 2006. – 443 с.
5. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций. Утверждена резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 года. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/documen/declarat/summitdecl.htm>.
6. Колпаков В. М. Управление развитием персонала : учеб. пособ. / В. М. Колпаков – К. : МАУП, 2006. – 712 с.
7. Людський розвиток регіонів України : аналіз та прогноз : колект. моногр. / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2007. – 327 с.
8. Мантатова Л. В. Стратегия развития : Ценности новой цивилизации : моногр. / Л. В. Мантатова. – Улан-Удэ : ВСГТУ, 2004. – 242 с.
9. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития / Л. Г. Мельник. – Сумы : ИТД “Университетская книга”, 2003. – 288 с.
10. Меннингер К. Война с самим собой / К. Меннингер ; пер. с англ. Ю. Бондарева. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 480 с.
11. Офіційний сайт Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй. – Режим доступу : <http://hdr.undp.org>.

12. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу : навч. посіб. / В. А. Савченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 351 с.
13. Сардак С. Е. Управління персоналом : теоретичні аспекти та практичні здобутки : моногр. / С. Е. Сардак, О. О. Третьяк. – Д. : Інновація, 2009. – 157 с.
14. Тимошенко И. И. Мотивация личности и человеческих ресурсов / И. И. Тимошенко, А. С. Соснин. – К. : Изд-во Европ. ун-та, 2002. – 576 с.
15. Україна і світове господарство : взаємодія на межі тисячоліть / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, А. С. Гальчинський [та ін.] – К. : Либідь, 2002. – 470 с.
16. Україна. Цілі розвитку тисячоліття 2000+5. – Режим доступу : <http://www.undp.org.ua/ua>.
17. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : моногр. / За заг. ред. Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник. – К. : КНЕУ, 2006. – 816 с.
18. Щёкин Г. В. Социальная теория и кадровая политика : моногр. / Г. В. Щёкин. – К. : МАУП, 2000. – 576 с.